



Utbildningsdepartementet

Inrättande av försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning

Sammanfattning

I denna promemoria lämnas förslag till en förordning om en försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasiala spetsutbildningar i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga eller humanistiska ämnen. Försöksverksamheten föreslås omfatta utbildningar som påbörjas under perioden 1 juli 2009 – 30 juni 2014. Utbildningen, som inrättas som specialutformade program, bör kunna förenas med studier vid universitet och högskola i kurser inom spetsutbildningens ämnesområde. Vid intagning till spetsutbildningarna ska huvudmannen kunna tillämpa prov som kompletterande urvalskriterier utöver betyg. Försöksverksamheten får högst omfatta 20 utbildningar i landet, spridda över riket, och högst 30 elever per utbildning och intagningsomgång. Skolverket beslutar om riksrekrytering för spetsutbildningar i gymnasieskolan och om att fristående skolor ska få delta i försöksverksamheten.

1. Bakgrund

I dag förekommer utbildningar för elever med särskilt intresse och särskild fallenhet inom det estetiska området och idrottsområdet. Utbildningarna ger eleverna möjlighet att fördjupa sig inom sitt intresseområde och att skapa bättre möjligheter att kombinera utövandet med utbildningen inom gymnasieskolan. För att vid intagning till gymnasieskolan fånga upp de elever som har speciella färdigheter inom området medger lagstiftningen att hänsyn kan tas till färdighetsprov eller intyg om färdigheterna vid urval.

Gymnasieutredningen har i betänkandet *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola* (SOU 2008:27) föreslagit att det ska vara möjligt att bedriva spetsutbildningar inom andra områden än i dag, t.ex. inom matematik, naturvetenskap och språk. Utbildningarna ska ges möjlighet att göra avsteg från den nationella programstrukturen. Elever som omfattas av försöksverksamheten bör kunna läsa högskolekurser och få högskolepoäng. Genom att vidga möjligheten till att läsa spetsutbildningar till nya

områden och att tillåta eleverna att samtidigt läsa högskolekurser kan det enligt utredaren ge en ökad motivation för de som vill och kan nå längre under sin tid i gymnasieskolan.

Det är angeläget att skolans undervisning anpassas till alla elevers behov, det gäller såväl elever med behov av extra stöd som elever som behöver extra utmaningar i undervisningen för att stimuleras i sin kunskapsutveckling. Det svenska skolsystemet bör på ett bra sätt kunna erbjuda elever med särskilda talanger inom något område en tillräckligt utmanande utbildning för att de ska komma helt till sin rätt och utvecklas optimalt i förhållande till sin kapacitet och förmåga samt sitt intresse. I normalfallet ska detta ske inom ramen för ordinarie utbildningar genom en individanpassad undervisning. I vissa fall kan det dock vara i elevernas intresse att erbjuda en utbildning som är specialutformad för att på bästa sätt ta tillvara en elevs särskilda förmågor.

Det finns en efterfrågan på sådana utbildningar försöksverksamheten är tänkt att omfatta. För att vinna erfarenheter inför ett eventuellt beslut om en kommande permanent verksamhet med spetsutbildningar bör en försöksverksamhet inledas.

2. Förslag till försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning

I det följande redovisas det närmare innehållet i den tänkta försöksverksamheten med spetsutbildningar i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga eller humanistiska ämnen i gymnasieskolan. Förslagsratorna motsvarar innehållet i den tänkta förordningen.

2.1 Allmänt

Denna förordning innehåller föreskrifter om en försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning i matematik, naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga eller humanistiska ämnen. Förordningen gäller för utbildning som påbörjas under tiden den 1 juli 2009–30 juni 2014.

Med spetsutbildning enligt denna förordning avses en gymnasial utbildning

1. med särskild fördjupning och breddning inom det ämne eller ämnesområde spetsutbildningen är inriktad mot, utöver vad som normalt förekommer på det nationella program som närmast motsvarar spetsutbildningen, och
2. som möjliggör att eleven parallellt med viss tid av gymnasieutbildningen kan läsa högskolekurser.

Inom ramen för dagens struktur på gymnasieskola har skolhuvudmännen stora möjligheter att inrätta utbildningar med särskild profil mot ett visst

ämne eller ämnesområde. Det finns därför behov av att precisera vilken typ av utbildning som försöksverksamheten avser. Utmärkande för försöksverksamhetens spetsutbildning är följande.

1. Spetsutbildningen bör vara riksrekryterande för att elever med framstående ämneskunskaper oberoende av hemort ska kunna söka till en spetsutbildning inom sitt ämne eller ämnesområde.
2. Spetsutbildningarna ska ha en särskild fördjupning och breddning inom det ämne eller ämnesområde spetsutbildningen är inriktad mot, utöver den omfattning som normalt förekommer på det nationella program och inriktning som närmast motsvarar spetsutbildningen.
3. Det ska vara möjligt för de elever som deltar i försöksverksamheten att under viss tid parallellt med studierna inom gymnasieskolan också studera högskolekurser inom det ämnesområde spetsutbildningen avser.

2.2 Villkor för deltagande

Statens skolverk får bevilja deltagande för högst 20 utbildningar och ska sträva efter att dessa utbildningar är jämnt fördelade över landet. Hos varje utbildning som har beviljats deltagande i försöksverksamheten får varje år högst 30 elever på börja spetsutbildningen.

En kommunal huvudman beviljas deltagande i försöksverksamheten genom att Skolverket beslutar att en utbildning som anordnas av en kommun ska vara riksrekryterande. Riksrekrytering enligt denna förordning får beviljas om huvudmannen

1. har ett etablerat samarbete med en högskola eller ett universitet som kan erbjuda kurser i det ämne eller ämnesområde spetsutbildningen är inriktad mot, och
2. kan erbjuda en spetsutbildning av god kvalitet som uppfyller kraven i denna förordning.

Fristående gymnasieskolor som avses i 9 kap. 8 § skollagen (1985:1100) får beviljas att delta i försöksverksamheten om de uppfyller de krav som anges i andra stycket.

Skolverket föreslås att efter ansökan få besluta om vilka huvudmän som får delta i försöksverksamheten. Försöksverksamheten begränsas till maximalt 20 utbildningar med högst 30 elever i varje skolår och utbildning. Med en god spridning över landet ökar möjligheten för elever att kunna gå en spetsutbildning, oberoende av hemort.

Liksom när det gäller övriga riksrekryterande utbildningar är det Skolverket som ska besluta om en utbildning får vara riksrekryterande. För att Skolverket ska kunna bevilja en huvudman att delta i försöksverksamheten med spetsutbildning ska denne ha ett etablerat samarbete med högskola eller universitet som ger kurser i de ämnen eller ämnesområden spetsutbildningen omfattar. Detta är en förutsättning för att tillförsäkra eleverna en god utbildning med tillräcklig kvalitet och progression i

lärandet. Huvudmannen ska också kunna erbjuda en utbildning som har god kvalitet, när det gäller undervisningen och innehållet i de gymnasiekurser spetsutbildningen omfattar.

Fristående gymnasieskolor som uppfyller kraven enligt försöksförordningen bör få beviljas att delta i försöksverksamheten. I de fall när en fristående gymnasieskola inte har ett befintligt specialutformat program som här avses får naturligtvis prövningen enligt denna förordning föregås av en sedvanlig förklaring enligt 9 kap. 8 a § skollagen.

2.3 Ansökan

Ansökan om att en utbildning ska vara riksrekryterande inom ramen för försöksverksamheten eller om att få delta i försöksverksamheten ska ges in till Statens skolverk första gången senast den 1 december 2008 och därefter senast den 15 september kalenderåret innan det år utbildningen ska starta. Skolverket får meddela föreskrifter om vilka uppgifter sådana ansökningar ska innehålla och om vilka handlingar som ska ges in tillsammans med ansökan.

För att en kommunal eller fristående huvudman ska kunna delta i försöksverksamheten ska huvudmannen ansöka om det till Skolverket. För att huvudmannen ska hinna inrätta en godkänd utbildning i tid för att ställa samman informationsmaterial etc. inför elevernas val till gymnasieskolan i februari ska en ansökan om att delta i försöksverksamheten vara Skolverket tillhanda senast den 15 september kalenderåret innan det år utbildningen avser att starta. Vid införandet av försöksverksamheten förläggs senaste ansökningsdag till den 1 december 2008 för att möjliggöra intagning till höstterminen 2009.

Skolverket bör få rätt att utfärda föreskrifter om vilka uppgifter huvudmannen ska lämna i ansökan och om vilka handlingar som ska ges in tillsammans med ansökan. Det kan till exempel röra sig om att huvudmannen ska tillhandahålla en plan för utbildningen som visar innehållet i den gymnasiala spetsutbildningen liksom ev. samplanering med högskolan när det gäller kurser i högskolan som är relevanta för elever på spetsutbildningen att kunna delta i. Att det finns ett etablerat samarbete med högskolan kan till exempel framgå genom kopior på avtal eller dokumenterad avsiktsförklaring ('letter of intent') som bifogas ansökan.

2.4 Gymnasieförordningens tillämpning

Om inte något annat följer av denna förordning gäller för gymnasieutbildning som anordnas inom ramen för försöksverksamheten i tillämpliga delar de föreskrifter i gymnasieförordningen (1992:394) som avser specialutformade program och riksrekryterande utbildning.

En utgångspunkt för förslaget till försöksverksamhet med gymnasial spetsutbildning är att i huvudsak utgå från det befintliga regelverket. De avsteg från gymnasieförordningen som föreslås för gymnasieutbildningen framgår nedan under punkterna 2.5-2.9.

2.5 Skolarbetets förläggning

Huvudmannen får besluta att elevernas skolarbete ska förläggas på annat sätt än vad som gäller enligt 3 kap. 5 § gymnasieförordningen (1992:394).

Spetsutbildningarna ska möjliggöra att eleven parallellt med gymnasieutbildningen ska kunna läsa högskolekurser i ämnen relevanta för spetsutbildningen. För att frigöra tid som eleven kan använda för högskolestudier bör det därför vara möjligt för huvudmannen att förlägga elevernas skolarbete i gymnasieskolan på annat sätt under skolveckan än måndag-fredag med en jämn fördelning över dessa dagar.

2.6 Urval

Vid urval bland behöriga sökande får huvudmannen besluta om att, förutom till betygen, hänsyn ska tas till ett prov som underlag för bedömning av den sökandes färdigheter eller kunskaper inom det ämne eller ämnesområde spetsutbildningen är inriktad mot.

Om antalet platser till en utbildning är färre än antalet behöriga sökande ska tilldelning av platser göras med betygen som grund, efter avsättning av ett begränsat antal platser för fri kvot (6 kap. 3-4 §§ gymnasieförordningen). Företräde mellan sökandena bestäms efter elevernas meritvärde. Huvudmannen har även enligt 6 kap. 6 § samma förordning möjlighet att höja en sökandes meritvärde med högst 10 poäng för elever som har särskilda kunskaper av betydelse för den sökta utbildningen. För utbildningar inom det estetiska området som kräver att den sökande har speciella färdigheter ger 6 kap. 7 § gymnasieförordningen en möjlighet att ta hänsyn till ett färdighetsprov eller intyg om färdigheterna utöver betygen.

Då spetsutbildningarna förutsätter att den sökande har speciella kunskaper inom spetsutbildningens ämnesinriktning bör huvudmannen vid urval, på samma sätt som för utbildningar inom det estetiska området, utöver till betygen även kunna ta hänsyn till resultat på ett förkunskapsprov vid intagning till försöksverksamheten. Betygen ska dock fortfarande ha störst betydelse.

2.7 Utbildningens innehåll

Utbildningen ska bedrivas som ett specialutformat program som är inriktat för en grupp elever.

Utöver vad som normalt förekommer på det nationella program som närmast motsvarar spetsutbildningen ska utbildningen innehålla gymnasiekurser med särskild fördjupning och breddning inom det ämne eller ämnesområde spetsutbildningen är inriktad mot.

Spetsutbildningar inom försöksverksamhetens ram föreslås bedrivas som specialutformade program för att göra det möjligt för huvudmännen att utan begränsning till den nationella programstrukturen kunna forma en utbildning som svarar mot de särskilda krav på fördjupning och breddning som spetsutbildningen ska ha. Dagens programstruktur ger förvisso stora möjligheter för huvudmän att skapa särskilda utbildningar genom att inrätta nationella program med lokala inriktningar. Enligt gymnasieförordningen kan dock lokala inriktningar endast omfatta det andra och tredje skolåret på ett nationellt program (2 kap. 11 § 2 st. gymnasieförordningen).

För att utbildningar inom försöksverksamheten ska kunna erbjuda stimulerande undervisningsmiljöer som ger talangfulla elever tillräcklig utmaning i det ämne spetsutbildningen är inriktad mot, ska omfattningen av undervisningen i spetsämnet överstiga den som normalt förekommer på det nationella program och inriktning som närmast motsvarar spetsutbildningen i gymnasieskolan. Den gymnasiala spetsutbildningen ska således inte endast bestå av ett vanligt nationellt program där fler poäng än normalt klaras av tidigt i utbildningen. Syftet med försöksverksamheten är att i gymnasieskolan kunna ge eleverna extra fördjupning och breddning i det ämne de har särskilt intresse för och kunskaper i samt att de parallellt med den senare delen av sina gymnasiestudier snabbare än annars ska kunna få del av den stimulans som högskolemiljön kan ge.

2.8 Betyg

I en elevs slutbetyg ska det antecknas att eleven har genomgått en försöksverksamhet med spetsutbildning. Till slutbetyget ska fogas en beskrivning av spetsutbildningens innehåll.

Av 7 kap. 10 § gymnasieförordningen framgår vilka uppgifter som ska finnas i slutbetyget. Utöver de uppgifterna ska det för elever som fullföljt en försöksverksamhet med spetsutbildning i slutbetyget anges att de genomgått spetsutbildningen. En beskrivning av försöksverksamheten med spetsutbildning ska bifogas slutbetyget.

Några uppgifter om eventuella kursbetyg från högskolan får inte medtas i slutbetyget eftersom gymnasieskola och högskola är skilda utbildningssystem med skilda bestämmelser. Eventuellt erhållna betyg på högskolekurser registreras av högskolan och tillgodoräknas eleven vid framtida högskolestudier.

2.9 Ersättning mellan huvudmän

Om en kommun har tagit in en elev på en riksrekryterande spetsutbildning har den kommunen rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun enligt följande.

1. För elever som har tagits in på sådan utbildning i matematik eller naturvetenskapliga ämnen ska ersättning ges med det belopp som motsvarar ersättning för naturvetenskapsprogrammet enligt de föreskrifter som Skolverket har meddelat med stöd av 2 kap. 12 § förordningen (1996:1206) om fristående skolor.
2. För elever som har tagits in på en riksrekryterande spetsutbildning i samhällsvetenskapliga eller humanistiska ämnen ska ersättning ges med det belopp som motsvarar ersättning för samhällsvetenskapsprogrammet enligt nämnda föreskrifter.

Om 9 kap. 8 a § andra stycket skollagen (1985:1100) inte kan tillämpas när det gäller det bidrag elevens hemkommun ska lämna till en fristående gymnasieskola ska bidrag lämnas med det belopp som följer av första stycket.

Enligt 2 kap. 6 § gymnasieförordningen har en kommun som tagit in en elev som inte är hemmahörande i den kommunen på en riksrekryterande utbildning rätt till ersättning för sina kostnader från elevens hemkommun. Här föreslås en särskild bestämmelse enligt vilken den mottagande kommunens rätt till ersättning är begränsad på så sätt att ersättningen ska motsvara ersättningen för det nationella program som spetsutbildningarna närmast motsvarar, dvs. naturvetenskapsprogrammet för spetsutbildningar i matematik eller naturvetenskapliga ämnen samt samhällsvetenskapsprogrammet för spetsutbildningar i samhällsvetenskap eller humanistiska ämnen, allt enligt Skolverkets så kallade "riksprislista". När det gäller fristående gymnasieskolor ska 9 kap. 8 a § andra stycket skollagen tillämpas i de fall när elevens hemkommun anordnar det nationella program som utbildningen i bidragshänseende har hänfört till. I andra fall, dvs. när elevens hemkommun inte anordnar det aktuella programmet, ska den s.k. riksprislistan tillämpas (se Skolverkets föreskrift om bidrag för elever vid fristående gymnasieskolor).

Några särskilda regler för studiehjälp och elevers möjlighet att få stöd till inackordering föreslås inte för försöksverksamheten – gällande regler ska tillämpas.

2.10 Överklagande

Statens skolverks beslut enligt denna förordning får inte överklagas.

Liksom när det gäller Skolverkets övriga beslut om riksrekryterande utbildningar föreslås att sådana beslut enligt denna förordning inte ska kunna överklagas. Samma ordning föreslås för Skolverkets beslut om deltagande i försöksverksamheten för fristående gymnasieskolor.

2.11 Uppföljning och utvärdering

De huvudmän som deltar i försöksverksamheten är skyldiga att medverka i uppföljning och utvärdering av försöksverksamheten.

Skolverket ska senast den 1 oktober varje år som försöksverksamheten pågår, med början år 2010, till Regeringskansliet redovisa omfattningen av försöksverksamheten och göra en utvärdering av den.

Försöksverksamheten med gymnasial spetsutbildning inrättas som ett sätt att vinna erfarenheter inför ett kommande beslut om och hur spetsutbildningar ska införas. Inom ramen för försöksverksamheten förutses att utbildningarna sinsemellan skiljer sig åt inte bara när det gäller inriktning för spetsutbildningarna, utan även när det till exempel gäller rekrytering, urval med ev. förkunskapsprov, skolarbetets förläggning, ingående gymnasiekurser och samarbete med högskolor. Försöksverksamhetens genomförande och resultat behöver följas upp.

Skolverket ska därför årligen redovisa omfattningen av försöksverksamheten samt att utvärdera dess genomförande och resultat. Deltagande huvudmän ska vara skyldiga i att medverka i uppföljningen och utvärderingen av verksamheten.

2.12 Ikraftträdande

Denna förordning träder i kraft den 15 november 2008.

Förordningen föreslås träda i kraft så snart möjligt. Huvudmän som så önskar bör kunna inrätta utbildningar inom försöksverksamheten som kan påbörjas höstterminen 2009.

3. Gymnasieelevers möjlighet att studera kurser på högskolenivå

Försöksverksamheten med spetsutbildning i matematik, i naturvetenskapliga ämnen, i humanistiska ämnen eller i samhällsvetenskapliga ämnen ska möjliggöra att elever i gymnasieskolan parallellt med gymnasiestudierna kan läsa kurser på högskolan inom sitt spetsämne. För att få delta i försöksverksamheten föreslås som framgått att det ska krävas att det finns ett etablerat samarbete mellan huvudmannen för den gymnasiala utbildningen och en högskola eller ett universitet. Nedan redogörs för de möjligheter högskolor och universitet har att anta studenter som inte uppfyller kraven för grundläggande behörighet eftersom de saknar slutbetyg från gymnasieskolan. Det bör påpekas att högskolans prövning avser enskilda sökanden. Någon särskild möjlighet för elever inom spetsutbildning att antas till högskola ska alltså inte tillskapas för försöksverksamheten. Avsikten är att de regler som redan finns i dag ska tillämpas.

3.1 Behörighet

Om en sökande inte uppfyller behörighetskraven men ändå bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen, ska högskolan enligt 7 kap. 3 § högskoleförordningen (1993:100) besluta om undantag från något eller några behörighetsvillkor. Ansökan om dispens görs samtidigt som den sökande söker till högskolan. Ett beslut av en högskola att inte medge sökanden undantag från behörighetskraven kan överklagas hos Överklagandenämnden för högskolan.

Sedan hösten 2003 har sökande kunnat uppfylla kraven på grundläggande och särskild behörighet genom bedömning av om den sökande har förutsättningar att tillgodogöra sig sökt utbildning, s.k. reell kompetens. Med reell kompetens avses de samlade kunskaper och färdigheter som den sökande tillägnat sig genom svensk eller utländsk utbildning, praktisk erfarenhet eller genom någon annan omständighet.

3.2 Urval

När det gäller urval finns enligt 7 kap. 16 § högskoleförordningen möjlighet för universitet och högskolor att i enstaka fall göra avsteg från bestämmelserna om urval och platsfördelning för enskild sökande som av olika skäl inte annars kan bedömas på ett lämpligt sätt. Bestämmelsen avser bl.a. sökande med unik kompetens. Det är viktigt att sådana sökande kan beredas plats trots att formellt angivna meriter kanske inte räcker till.